

Eksterminacja ludności żydowskiej przez Niemcy na okupowanych ziemiach polskich podczas II wojny światowej

Materiał składa się z sekcji: „Wprowadzenie”, „Początek represji wobec ludności żydowskiej na okupowanych ziemiach polskich”, „Ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej (Endloesung)”, „Żydzi z Zachodu, Południa... trafiają na Wschód”, „Żydzi wobec swojego losu”, „Janusz Korczak”, „Bilans”, „Postawy wobec Zagłady”, „Państwa alianckie a Holokaust”, „Zamiast podsumowania”.

Wprowadzenie to tekst Ośrodka Informacyjnego ONZ w Warszawie – Czym był Holokaust?

Materiał zawiera: fragmenty stenogramu z przesłuchania Samuela Rajzmana na procesie w Norymberdze; tekst Hymnu partyzantów żydowskich „Nie mów nigdy”; tekst o powstaniu Rady Pomocy Żydom; przekaz Mieczysława Eichela (Warszawskie getto); wiersz Henryki Łazowertówny „Mały szmugler”; tekst o próbach stworzenia normalności w getcie; tekst o zamordowanych przez Einsatzgruppe w latach 1941-1945; fragmenty przemówienia Hansa Franka wygłoszonego 16 grudnia 1941 r. w Krakowie na posiedzeniu rządu Generalnego Gubernatorstwa o planie masowej zagłady Żydów; tekst dziennika Anny Frak z okresu od 12 czerwca 1942 r. do 1 stycznia 1944 r.

Materiał zawiera 21 ilustracji: grafikę przedstawiającą niebieską gwiazdę żydowską (Gwiazdę Dawida); grafikę przedstawiającą Gwiazdę Dawida z napisem „Jude” w środku; zdjęcie zmarłego na ulicach getta dziecka; zdjęcie przedstawiające egzekucję Żydów na terenie ZSRS; zdjęcie bramy wjazdowej Auschwitz II Birkenau; zdjęcie żydowskich kobiet aresztowanych w Budapeszcie w dniach 20-22 października 1944 r.; zdjęcie węgierskich Żydów po przyjeździe do Auschwitz (maj 1944 r.); zdjęcie Żydów na rampie w Birkenau; zdjęcie getta warszawskiego u kresu powstania, zdjęcie Adolfa Eichmanna; zdjęcie Janusza Korczaka; zdjęcie symbolicznego pomnika Korczaka na cmentarzu żydowskim; ulotkę rządu emigracyjnego; zdjęcie Medalu Sprawiedliwej Wśród Narodów Świata dla Marty Bocheńskiej; zdjęcie Pomnika Bohaterów Getta na warszawskim Muranowie; mapę niemieckich obozów koncentracyjnych w Europie, 11 ćwiczeń interaktywnych oraz 29 poleceń dla ucznia.

Ćwiczenia znajdujące się na stronie są oparte na zasadzie wyboru poprawnej odpowiedzi, odnoszą się do zdjęć lub fragmentów tekstów. W materiale umieszczone są również

ćwiczenia podsumowujące oraz ćwiczenia pełniące rolę przypomnienia wcześniej poznanych wiadomości.

Audiobook: Wspomnienia Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie.

Bibliografia:

- Źródło: dostępny w internecie: <http://www.unic.un.org.pl/holokaust/czym-byl.php>.
- Źródło: *Przekaz Mieczysława Eichela, (Warszawskie getto), [w:] , Pamięć, historia Żydów polskich przed, w trakcie, i po Zagładzie, red. F. Tych, Warszawa 2008, s. 106. Kapsuła czasu.*
- Źródło: *Fragment stenogramu z przesłuchania Samuela Rajzmana, więźnia obozu zagłady w Treblince, które w czasie procesu norymberskiego w 1946 roku prowadził pełnomocnik głównego oskarżyciela ZSRR – prokurator Lew Smirnow, [w:] Norman Davies, Boże igrzysko, Kraków 1991, s. 573–574.*
- Źródło: *Anne Frank, dziennik 12 czerwca 1942–1 sierpnia 1944, Kraków 2003, s. 280–281.*
- Źródło: *Wspomnienie Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie, [w:] , Historia 1789–1990. Wybór tekstów źródłowych dla szkół średnich, oprac. J. Eisler, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1995.*
- Źródło: *Problem zagłady Żydów polskich, możliwości ich ratunku oraz milczenia i odpowiedzialności aliantów za dokonywane ludobójstwo w ocenie żydowskich działaczy politycznych z getta (w osobie Leona Feinera członka Bund-u) przekazane Janowi Karskiemu, [w:] S. Karboński, Polskie państwo podziemne, Przewodnik po podziemiu z lat 1939–1945, Bydgoszcz.*
- Źródło: *Fragment „Dziennika” Leona Guza o obojętności wielu Polaków wobec losu Żydów, [w:] Leon Guz, Targowa 64, Dziennik 27 i 1943–11 IX 1944, Warszawa 1997, s. 107.*
- Źródło: *J. Brynkus, Holokaust – polskie uwarunkowania nauczania o zagładzie Żydów, [w:] , Holokaust. Lekcja historii. Zagłada Żydów w edukacji szkolnej, red. J. Chrobaczyński, P. Trojański, Kraków 2004, s. 124–125.*
- Źródło: *Henryka Łazowertówna, Mały szmugler, [w:] , Pamięć, historia Żydów polskich przed, w trakcie, i po Zagładzie, red. F. Tych, Warszawa 2008, s. 110.*
- Źródło: *P. Trojański, R. Szuchta, Holokaust – zrozumieć dlaczego, Warszawa 2003, s. 202.*
- Źródło: *Fragmenty przemówienia Hansa Franka, wygłoszonego 16 grudnia 1941 w Krakowie na posiedzeniu rządu Generalnego Gubernatorstwa, o planie masowej zagłady ludności żydowskiej, [w:] , Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej (Zbiór dokumentów), oprac. T. Berenstein, A. Eisenbach, A. Rutkowski, Warszawa 1957, s. 267.*
- Źródło: *Telegram przekazany, 8 sierpnia 1942 roku przez Gerharda Riegnera, skierowany do Stephena Waisa prezesa Światowego Kongresu Żydów w Waszyngtonie (a prywatnie przyjaciela prezydenta Franklina Roosevelta), [w:] R. Szuchta, P. Trojański, Zrozumieć Holokaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów, Warszawa 2012, s. 253.*

Eksterminacja ludności żydowskiej przez Niemcy na okupowanych ziemiach polskich podczas II wojny światowej

Oś czasu – eksterminacja ludności żydowskiej w czasie II wojny światowej

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

((Ośrodek Informacji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w Warszawie **Czym był Holokaust?**

Holokaust to zaplanowany, instytucjonalnie zorganizowany i systematycznie przeprowadzony przez nazistowskich Niemców i ich pomocników mord na prawie 6 milionach europejskich Żydów w latach II wojny światowej. Między niemiecką inwazją na Związek Radziecki latem 1941 r. i zakończeniem wojny w Europie w maju 1945 r., niemieccy naziści dążyli do wymordowania Żydów w Europie. Termin Holokaust pochodzi od greckiego słowa holocaustikós, oznaczającego ofiarę całopalną (spalaną w całości). Ze względu na niespotykaną do tej pory masowość mordów dokonywanych przez Niemców nazistowskich na Żydach, nawiązano właśnie do tego słowa.

Dyskryminacja Żydów rozpoczęła się po dojściu Hitlera do władzy w styczniu 1933 r. Wielu historyków uważa, że ta data wyznacza początek ery Holokaustu. W listopadzie 1938 r. podczas Nocy Kryształowej w Niemczech zaczęto niszczyć mienie żydowskie, aresztować Żydów z powodów rasowych i zamykać ich w obozach nazistowskich. Jednak nie tylko oni byli ofiarami reżimu Hitlera, ale stanowili jedyną grupę, którą naziści mieli zamiar zlikwidować całkowicie. Zgodnie z rasistowską ideologią Niemcy uważali się za członków rasy wyższej – nordycko-aryjskiej, natomiast Żydów traktowali jako 'antyrasę'. Rasistowska i antysemicka ideologia Hitlera dążyła do zachowania 'czystości rasowej' i stworzenia grupy 'nadludzi'.

Holokaust był w historii ludzkości najbardziej zbrodniczym okresem, określany mianem ludobójstwa. Hitlerowcy dokonywali zbrodni, nie tylko na narodzie żydowskim, ale i na Niemcach: osobach chorych psychicznie, homoseksualistach, członkach zdelegalizowanej w Niemczech partii komunistycznej, czy na wyznawcach m. in. związku wyznaniowego Świadków Jehowy. Żadnej z tych grup Holokaust nie dotyczył jednak w takim rozmiarze i na taką skalę jak narodu żydowskiego, którego zagłada była szczegółowo zaplanowana i przygotowana.

(...)

W historii świata miały miejsce wydarzenia podobne do Holokaustu – masowe mordy, akty agresji kierowane przeciwko określonym religijnym, etnicznym lub społecznym grupom. Powstawały systemy obozów i wykorzystywano technologię do przeprowadzenia morderczych planów. Jednak w opinii wielu naukowców, Holokaust – ta niespotykana do tej pory skala masowych mordów na narodzie żydowskim – wyróżnia go spośród innych.

Dzisiaj, ponad 60 lat po tragedii, nadal istnieją ludzie, którzy negują, że Holokaust rzeczywiście miał miejsce, mówią, że nie odbywał się aż na taką skalę, jak się uważa. Zaprzeczeniem Holokaustowi jest twierdzenie, że masowa eksterminacja Żydów przez nazistów nigdy się nie wydarzyła, że liczba zamordowanych jest mocno przesadzona, że Holokaust nie był systemem lub rezultatem oficjalnej polityki, lub że nigdy nie miał miejsca.

Źródło: dostępny w internecie: <http://www.unic.un.org.pl/holokaust/czym-byl.php>.

Polecenie 1

W różnych źródłach wiedzy poszukaj informacji, jakiego terminu, innego niż 'Holokaust', używa się na określenie tej ogromnej tragedii narodu żydowskiego.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 2

Przypomnij ustawodawstwo antyżydowskie, które wprowadzono w III Rzeszy przed 1939 rokiem (odwołaj się do tematu 'Państwo Hitlera').

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 3

Po przeczytaniu powyższego tekstu i przeanalizowaniu tematu lekcji:

- Wymień szczególne cechy Holokaustu, świadczące o jego wyjątkowym charakterze.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 4

Napisz list do wszystkich tych, którzy negują fakt, że Holocaust rzeczywiście miał miejsce i przekonaj ich, używając właściwej argumentacji, że absolutnie nie mają racji.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Początek represji wobec ludności żydowskiej na okupowanych ziemiach polskich

Wkroczenie wojsk niemieckich na ziemie Rzeczypospolitej zapoczątkowało antyżydowską politykę na tych terenach. Ludność żydowska od pierwszych dni była publicznie poniżana i prześladowana. Niemcy obcinali religijnym Żydom pejsy i brody, bezczęścili synagogi. Oddziały SS dokonały we wrześniu 1939 roku szeregu mordów na Żydach. M.in. 9 września w Będzinie około 200 Żydów spalono żywcem w synagodze i okolicznych domach.

Niemcy systematycznie wprowadzali kolejne ograniczenia i represje wobec Żydów:

- przymus pracy,
- nakaz schodzenia z chodnika przed umundurowanymi Niemcami,
- brak możliwości korzystania z kawiarni, restauracji,
- brak możliwości poruszania się środkami komunikacji publicznej,
- blokada kont bankowych
- konfiskata przedsiębiorstw,
- oznaczanie sklepów i innych zakładów gwiazdą Dawida,
- obowiązek noszenia opasek biało-niebieskich z gwiazdą wszystkim Żydom powyżej 10 roku życia (od grudnia 1939 r.).

Gwiazda Dawida - żółta z napisem Jude. Noszona była przez Żydów na ziemiach wcielonych do III Rzeszy w postaci opaski

Źródło: a. nn. domena publiczna.

Gwiazda Dawida - niebieska. Noszona była przez Żydów w GG

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Ćwiczenie 1

Zaznacz, jaką dziś pełni funkcję niebieska gwiazda.

- ☐ jest tylko symbolem historycznym, do którego bardzo rzadko się nawiązuje
- ☐ stanowi symbol państwa izraelskiego, znajduje się na jego fladze
- ☐ podobnie jak żółta, jest traktowana jako symbol Holokaustu

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 2.5.

Zaczęły również powstawać pierwsze [getta](#) (dzielnice, w których izolowano Żydów od reszty społeczeństwa).

Ćwiczenie 2

Wybierz z podanych propozycji prawidłowy okres tworzenia wydzielonych obszarów mieszkalnych dla Żydów

☐ dopiero w XIX wieku

☐ już w starożytności i średniowieczu

☐ wyłącznie we Włoszech w XVI wieku

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W tajnym telefonogramie Reinharda Heydricha, skierowanym 21 września 1939 r. do dowódców grup operacyjnych SS i [SD](#) działających na terenie ziem polskich Reinhard Heydrich zarządził 'koncentrację Żydów z prowincji w większych miastach'. Sugerował wyznaczenie takich miejsc, 'które są węzłami kolejowymi lub przynajmniej leżą na liniach kolejowych'. Mimo że plany niemieckie wobec Żydów nie były jeszcze sprecyzowane, rozkaz Heydricha już wtedy brał pod uwagę kwestie logistyczne – transportu i skupienia ludności żydowskiej w określonych punktach.

Tak powstały getta, czyli dzielnice, w których izolowano Żydów od reszty społeczeństw. Pierwsze getto Niemcy założyli w Piotrkowie Trybunalskim już w październiku 1939 roku. W kolejnych miesiącach ich liczba stopniowo wzrastała.

Niemcy w swojej propagandzie uzasadniali potrzebę tworzenia gett względami bezpieczeństwa. Twierdzili, że chcieli uchronić Żydów przed Polakami. Jednocześnie przekonywali, że Żydzi są nosicielami chorób zakaźnych, np. tyfusu plamistego, stąd konieczność ich izolacji. W praktyce skupienie ludności żydowskiej w jednym miejscu umożliwiało Niemcom wykorzystanie ich potencjału ekonomicznego.

Niemcy planowo zaczęli izolować 'dzielnice' żydowskie. Otoczyli je murami i zabronili ich opuszczania. Warunki życia w getcie szybko stały się dramatyczne. Przydziały żywności były niewielkie – w Warszawie na miesięczne kartki aprowizacyjne można było kupić 2,5 kg chleba w czterech ratach; ok. 20 dkg cukru, czasami brukiew, ziemniaki, kiszoną kapustę, marmoladę i mydło. Przeciętna wartość odżywcza przydzielonych produktów wynosiła 230 kalorii dziennie. Najłatwiej było przeżyć tym, którzy mieli pracę po drugiej stronie muru. Dzięki przepustce mogli opuścić teren getta i próbować po tak zwanej 'aryjską stroną' szukać możliwości zdobycia żywności, której brakowało w getcie. W najgorszej sytuacji byli Żydzi przesiedlani z prowincji. Nie posiadali żadnych środków do życia, nie znali otoczenia, nie mogli liczyć na pomoc z zewnątrz. Z czasem codziennością stał się widok żebrzących dzieci i leżących na chodnikach zwłok. Brak podstawowych środków do życia, postępująca izolacja i niewolnicza praca spowodowały, że ludzie umierali z głodu, chorób i rozpacz.

W getcie warszawskim, w okresie dwu i pół roku jego istnienia, w wyniku głodu i chorób zmarło 100 tys. osób.

Zmarłe na ulicach getta dziecko

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Polecenie 5

Odpowiedź, dlaczego tragedia dzieci ma wymiar szczególny?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

“Przekaz Mieczysława Eichela (Warszawskie getto)

W getcie panował głód, tak, że ludzie umierali na ulicach. W zimie ludzie nie mieli czym palić, to i podłogi, meble, schody, nawet futryny z okien klatki schodowej rąbali i palili. Umierali z głodu coraz częściej na ulicy. Jak śnieg padał to ich nakrywał. Był zakład pogrzebowy, który codziennie sprzątał trupy, ale nie mógł nadążyć, gdyż codziennie umierały setki Żydów, przeważnie z głodu i chłodu. Potem w getcie panował tyfus plamisty. (...)

Źródło: Przekaz Mieczysława Eichela, (Warszawskie getto), [w:] , Pamięć, historia Żydów polskich przed, w trakcie, i po Zagładzie, red. F. Tych, Warszawa 2008, s. 106. Kapsuła czasu.

Dziś trudno nam uwierzyć, że dziesięciolatek mógłby być żywicielem rodziny. Jeżeli dochodzi do takiej sytuacji, nierzadko staje się ona medialną sensacją. Podczas okupacji, w gettach dzieci często uczestniczyły w przemyśle (szmuglowaniu) żywności. Częściej niż dorośli mogli liczyć na pobłażliwość polskich i żydowskich policjantów. Łatwiej też mogły przedostać się przez mur, szczególnie przez niewielkie dziury. Dzięki specjalnym płaszczom, uszytym na tę okazję, szmuglowały w kieszeniach cebule, ziemniaki... Szmugiel uznawany był przez władze niemieckie za przestępstwo, od października 1941 roku karane śmiercią, bo powiązane z nielegalnym opuszczeniem getta. Mali szmuglerzy byli w najlepszym wypadku zatrzymywani przez żydowskich policjantów i osadzani w areszcie. Często szmuglujące dzieci padały ofiarą swoistego 'polowania'. Patrole niemieckiej żandarmerii strzelały do nich, zabijając lub dotkliwie raniąc.

((Henryka Łazowertówna

Mały szmugler

Przez mury, przez dziury, przez warty

Przez druty, przez gruzy, przez płot

Zgłodniały, zuchwały, uparty

Przemykam, przebiegam jak kot.

(...)

A jeśli dłoń losu znienacka

Dosięgnie mnie kiedyś w tej grze

To zwykła jest życia zasadzka.

Ty, mamó nie czekaj już mnie

Nie wrócę już do Ciebie

Nie dotrze z dala głos

Uliczny pył pogrzebie

Stracony dziecka los

I tylko jedną prośbą

Na wargach grymas skrzepł

Kto Tobie, moja mamó

Przyniesie jutro chleb.

Źródło: Henryka Łazowertówna, *Mały szmugler*, [w:] *Pamięć, historia Żydów polskich przed, w trakcie, i po Zagładzie*, red. F. Tych, Warszawa 2008, s. 110.

Polecenie 6

Przeczytaj fragmenty wiersza poświęconego małym bohaterom. Jak myślisz, co chciała przekazać poetka współczesnym, a może i potomnym, tymi kilkoma wersami?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Przemyt w getcie był zorganizowany na szeroką skalę. W proceder zaangażowani byli przekupni policjanci, polscy i żydowscy wspólnicy. Nawet kara śmierci za szmugiel nie ograniczała determinacji i pomysłowości przemytników. Przejścia między domami i otwory w murach tworzyły sekretną sieć, którą szmuglowano towar. Na przykład, aby dostarczyć mleko, przemytnicy przelewali płyn przez rynnę domu sąsiadującego z murem getta. A żeby dostarczyć do getta koninę wymyślono, że przez jedną z bram wjeżdżał wóz zaprzężony w dwa konie, a wyjeżdżał drugą, już tylko z jednym koniem. Szmugiel ratował mieszkańców getta, ale z biegiem czasu był coraz trudniejszy i coraz mniej ludzi ryzykowało życie.

Na ziemiach polskich utworzono około 600 gett (poza granicami Polski z 1939 roku było ich jeszcze kilkadziesiąt). Niektóre szybko likwidowano, bo ich mieszkańcy byli przenoszeni do gett w większych miastach, inne istniały znacznie dłużej. Największym było getto warszawskie. W połowie 1941 roku mieszkało w nim blisko pół miliona osób. Dla przykładu getto łódzkie miało ponad 200 tys. mieszkańców. W gettach funkcjonowały utworzone na mocy rozporządzeń niemieckich i podległe Niemcom Rady Żydowskie, tzw. Judenraty. Były odpowiedzialne za odprowadzanie podatków nakładanych przez Niemców na gminy żydowskie, organizowanie podstawowej edukacji, służby zdrowia i opieki socjalnej (m.in. prowadziły kuchnie ludowe). Współpracowały także z powołaną przez Niemców żydowską policją porządkową, także podczas deportacji. Społeczność żydowska różnie oceniała działanie tych instytucji. Oskarżała je o uległość wobec Niemców, a nawet o zdradę. Podczas procesu norymberskiego jeden ze świadków, członek Rady Żydowskiej, tłumacząc sens swojej współpracy z Niemcami, porównał siebie do kapitana tonącego statku. Jego zadaniem było ocalić jak najwięcej istnień ludzkich. Złą sławą cieszył się przewodniczący Rady Żydowskiej w Łodzi - Chaim Rumkowski. Miał uprzywilejowaną pozycję i działał na szkodę swoich rodaków. Nazywany był złośliwie 'królem łódzkich Żydów', ze względu na blichtr jakim się otaczał. Zdecydowanie inną postawę reprezentował Adam Czerniakow, który odmówił podpisania aktu o deportacji warszawskich Żydów do obozu zagłady. Nie chcąc brać za to odpowiedzialności, popełnił samobójstwo.

Próba stworzenia pozorów 'normalności' w getcie

Szkoły żydowskie zamknięto w Warszawie 4 grudnia 1939 roku i otwarto dopiero 5 września 1941 roku. Dotyczyło to wyłącznie szkół powszechnych. Oficjalnie działała tylko jedna szkoła zawodowa – Szkoła Pielęgniarek przy Szpitalu Starozakonnych na Czystem. Organizowano tam krótkoterminowe kursy zawodowe. Przez cały okres funkcjonowania getta odbywało się tajne nauczanie na poziomie podstawowym, średnim, zawodowym i wyższym. Tajne nauczanie na poziomie wyższej uczelni realizowano na Kursie Przysposobienia Sanitarnego do Walki z Epidemiami. Na kursie wykładał między innymi znany bakteriolog prof. Ludwik Hirszfild, leczył chorych na tyfus przemycaną nielegalnie ze Lwowa szczepionką. W większych gettach funkcjonowało także życie teatralne i muzyczne – organizowano przedstawienia i koncerty. Dokumentowano również życie codzienne, by dać świadectwo o Holokauście. Historyk Emanuel Ringelblum zainicjował gromadzenie dokumentów Archiwum Getta Warszawskiego – ogłoszeń, prasy, zarządzeń i osobistych dokumentów. Zostały one zakopane w bańkach i metalowych skrzyniach na terenie getta.

W konspiracji działały też partie polityczne, organizacje społeczne, stowarzyszenia religijne i młodzieżowe. Wydawano tytuły prasowe, starano się organizować spotkania jubileuszowe. W getcie warszawskim, tak jak w wielu innych gettach na terenie okupowanej Polski, działała Żydowska Samopomoc Społeczna.

Ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej (niem. Endlösung der Judenfrage)

Hitler od momentu przejęcia władzy w Niemczech głosił zamiar 'ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej'. Początkowo planował przesiedlić Żydów i skupić ich na jednym obszarze – m.in. na Madagaskarze lub Lubelszczyźnie. Agresja Niemiec na ZSRS pozwoliła na sprecyzowanie i realizację tych projektów. W miejsce kolonizacji pojawił się plan wymordowania wszystkich Żydów. Za niemieckimi oddziałami frontu wschodniego posuwały się Einsatzgruppen [czyt.: ajnzacgruppen], specjalne oddziały SS i policji, które mordowały Żydów i komunistów; m.in. na Litwie wymordowały ponad 180 tys. Żydów, a do największej masakry doszło w Ponarach koło Wilna (60 tys. osób). Na Żydach kijowskich przeprowadzono egzekucję w Babim Jarze.

Egzekucje Żydów na terenie ZSRS – egzekucja żydowskiej rodziny. Zdjęcie wykonał niemiecki żołnierz, członek plutonu egzekucyjnego w 1942 roku w okolicach Iwangorodu na Ukrainie

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Zdjęcie egzekucji ostatniego Żyda z Winnicy wykonane przez członka plutonu egzekucyjnego (masowe egzekucje mieszkańców Winnicy przeprowadzono 16 i 22 września 1941 roku)

Źródło: a. nn., dostępny w internecie: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Einsatzgruppen_Killing.jpg [dostęp 26.04.2016], domena publiczna.

Polecenie 7

Odpowiedz, co sądzisz, z jakiego powodu członkowie plutonów egzekucyjnych robili takie zdjęcia? Jaki cel mogło mieć fotografowanie takich makabrycznych zbrodni?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Aby skupić ludność żydowską w jednym miejscu, Niemcy posługiwali się oszustwem. W większych miejscowościach nakazywali Żydom gromadzić się na rynkach i placach pod pozorem przesiedlenia lub wywózki do pracy. Przybyłych wywożono na miejsce kaźni i rozstrzeliwano.

Zamordowani przez Einsatzgruppe w l. 1941-1945

Rok	Żydzi
1941	383000
1942	408000
1943	140000
1944	60000
1945	40000
Razem	1031000

Źródło: P. Trojański, R. Szuchta, *Holokaust – zrozumieć dlaczego*, Warszawa 2003, s. 202.

Polecenie 8

Odpowiedz, jak zmieniała się liczba ofiar w poszczególnych latach? Jak myślisz, z czego to wynikało?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Na ziemiach okupowanych przez ZSRS Niemcy tworzyli kolejne getta. Stłoczona w nich ludność poddana była błyskawicznej eksterminacji. Opustoszałe getta stawały się więc miejscem odosobnienia dla przesiedlanych tu Żydów z Europy Zachodniej.

Niemcy wykorzystywali także konflikty narodowościowe na obszarach, które w latach 1939-1941 znajdowały się pod okupacją sowiecką. Antagonizowali i zachęcali zamieszkałą tam ludność do **pogromów** na Żydach, oskarżając ich o współpracę z sowieckim okupantem. Do pogromu doszło m.in. w miejscowości Jedwabne (10 VII 1941). Szacuje się, że grupa około czterdziestu Polaków, przy bierności pozostałych mieszkańców Jedwabnego, wpierw znęcała się, a następnie spaliła kilkaset, prawdopodobnie około trzystu ofiar. W wyniku podżegania przez Niemców doszło do mordów dokonanych przez Ukraińców we Lwowie, Litwinów w Kownie. Antyżydowskie pogromy zdarzały się w całej okupowanej Europie.

Zapowiedzią przejścia do kolejnego etapu 'ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej' było przemówienie Hansa Franka wygłoszone 16 grudnia 1941 roku na posiedzeniu rządu Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie.

“ Fragmenty przemówienia Hansa Franka, wygłoszonego 16 grudnia 1941 w Krakowie na posiedzeniu rządu Generalnego Gubernatorstwa, o planie masowej zagłady ludności żydowskiej

[...] Powiem Panom otwarcie, że z Żydami trzeba skończyć tak czy owak. Führer powiedział kiedyś: jeśli zjednoczonemu żydostwu znowu uda się rozpętać wojnę światową, wówczas nie tylko podburzone do wojny narody złożą swą krew w ofierze, lecz przyjdzie również kres na Żyda w Europie. Wiem, że krytykuje się wiele posunięć, dokonywanych teraz w Rzeszy w stosunku do Żydów. Świadomie i wciąż usiłuje się – jak o tym świadczą sprawozdania o nastrojach – mówić o okrucieństwie, surowości itd. Zanim będę mówił dalej, proszę, by zechcieli Panowie najpierw zgodzić się ze mną co do następującego sformułowania: litujmy się z zasady tylko nad narodem niemieckim, poza tym nad nikim na świecie. Tamci też nie mieli nad nami litości. Jako stary narodowy socjalista muszę też powiedzieć, że gdyby ród żydowski w Europie przeżył wojnę, my zaś poświęcilibyśmy najlepszą naszą krew dla zachowania Europy – wówczas wojna ta byłaby tylko częściowym sukcesem. Dlatego mój zasadniczy stosunek

do Żydów opiera się na nadziei, że Żydzi znikną. Trzeba ich usunąć. Rozpocząłem pertraktacje w celu deportowania ich na Wschód. W styczniu odbędzie się w Berlinie wielka konferencja w tej sprawie, na którą wydeleguję p. sekretarza stanu dr Bühlera. Konferencja ta ma odbyć się w Głównym Urzędzie Bezpieczeństwa Rzeszy u obergruppenführera SS Heydricha. W każdym razie rozpocznie się wielka żydowska migracja. [...]

Ale co ma się stać z Żydami? Czy Panowie myślą, że umieści się ich w Ostland, we wsiach dla osiedleńców? W Berlinie powiedziano nam: na co tyle zachodu; w Ostland czy Komisariacie Rzeszy też się nam oni na nic nie zdadzą; zlikwidujcie ich sami. Moi Panowie, proszę się uodpornić przeciwko wszelkiemu litościwemu wahaniu się. Musimy wytępić Żydów, gdziekolwiek ich spotkamy i gdzie się tylko da, aby utrzymać tu strukturalną całość Rzeszy. Nastąpi to oczywiście przy zastosowaniu innych metod niż te, o których mówił szef urzędu dr Hummel. Nie można też obarczyć odpowiedzialnością za to sędziów sądów specjalnych, bo sprawa ta nie należy do zakresu postępowania prawnego. Do wydarzeń tak gigantycznych i jednorazowych nie da się zastosować dotychczasowych poglądów. W każdym razie musimy jednak znaleźć drogę wiodącą do celu; sprawa ta niepokoi mnie. Żydzi są dla nas niezwykle szkodliwymi żarłokami. Mamy teraz w Generalnym Gubernatorstwie w przybliżeniu 2,5 miliona Żydów, a wliczając spokrewnionych z Żydami i wszystko co się z tym wiąże - być może 3,5 miliona. Owych 3,5 miliona Żydów nie możemy rozstrzelać, nie możemy ich wytruć; będziemy jednak mogli podjąć kroki, prowadzące w jakikolwiek sposób do wyników w tępieniu ich, a to w związku z posunięciami na wielką skalę, które mają być omówione w Rzeszy. Generalne Gubernatorstwo musi być wolne od Żydów tak samo jak Rzesza. Gdzie i jak się to stanie - jest to sprawa instancji, które musimy tu powołać i utworzyć i o działalności których powiadomię Panów we właściwym czasie.

Źródło: Fragmenty przemówienia Hansa Franka, wygłoszonego 16 grudnia 1941 w Krakowie na posiedzeniu rządu Generalnego Gubernatorstwa, o planie masowej zagłady ludności żydowskiej, [w:], Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej (Zbiór dokumentów), oprac. T. Berenstein, A. Eisenbach, A. Rutkowski, Warszawa 1957, s. 267.

Polecenie 9

Wyjaśnij, jakich przedsięwzięć niemieckich w stosunku do ludności żydowskiej można się było spodziewać w świetle przemówienia.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Pod koniec roku Niemcy zaczęli tworzyć **obozy zagłady**. Pierwszy powstał w Chełmnie nad Nerem. Przywożonych do niego Żydów naziści mordowali przez zagazowanie spalinami w ciężarówkach. Warto zaznaczyć, że w tym obozie zgładzili również 5000 Romów i Sinti - najpierw zmuszonych do zamieszkania, a następnie wysiedlonych z obszaru łódzkiego getta.

Hitlerowcy szybko usprawniali metody zabijania. W komorach gazowych i nowo powstających obozach zagłady uśmiercali kilka tysięcy osób dziennie. Miejscami kaźni stały się , Bełżec, Sobibór, Treblinka, Majdanek. Auschwitz (niemiecka nazwa Oświęcimia) był największym ośrodkiem zagłady, w którym Niemcy zgładzili ofiary trującym gazem, tzw. cyklonem B.

W procesie ludobójstwa czynny udział brało specjalne biuro pod kierownictwem **Adolfa Eichmanna**. Podlegało bezpośrednio Głównemu Urzędowi Rasy i Osadnictwa SS.

Adolf Eichmann podczas procesu w Izraelu

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Warto wspomnieć, że Eichmann był jednym z tych nazistów, któremu udało się uciec i znaleźć schronienie w Argentynie. Ostatecznie jednak został odnaleziony przez wywiad izraelski, porwany i sądzony w Izraelu. Skazano go na śmierć. W 1962 roku wyrok wykonano.

Polecenie 10

Porwanie Eichmanna wywołało kryzys w stosunkach argentyńsko-izraelskich i różną reakcję opinii publicznej. W jaki sposób Ty oceniasz poczynania państwa izraelskiego?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

W styczniu 1942 roku odbyła się konferencja w Wannsee [czyt.: wanzi] pod kierownictwem szefa Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy Reinharda Heydricha. Podjęto tam decyzję o skoordynowaniu działań co do 'ostatecznego rozwiązania problemu żydowskiego' (Endlösung) [czyt.: endluzung]. Celem tzw. [Akcji Reinhard](#) miała być likwidacja gett i wywiezienie wszystkich mieszkańców do obozów zagłady.

Żydzi z Zachodu, Południa... trafiają na Wschód

W całej okupowanej Europie naziści organizowali proces deportacji. Po Europie Wschodniej przyszła kolej na państwa zachodnioeuropejskie. Jesienią 1941 roku zorganizowano masowe wysiedlania Żydów z Niemiec, Czech, Moraw i Luksemburga głównie na tereny Wschodnie - do gett w Rydze, Kownie i Mińsku. Wyjątkiem był czeski Teresin. Całe miasto - dawną twierdzę - przekształcono w getto. W okresie największej liczebności żyło tam 53 tys. więźniów. Wywieziono ich między 1942 a 1944 rokiem. Większość ofiar zginęła w Auschwitz. Jedynym gettem w Europie południowej było getto w Salonikach. Natomiast w Budapeszcie w 1944 roku Żydów skoncentrowano w domach oznaczonych gwiazdą Dawida, aby móc ich potem sprawniej wywieźć. W czasie okupacji niemieckiej w Belgii i Holandii Żydzi mogli mieszkać w określonych miastach. We Francji, w okresie poprzedzającym zagładę, część Żydów (z okolic Paryża) była izolowana w [obozach koncentracyjnych](#), m.in. w Drancy [czyt. dransi]. Wcześniej na mocy decyzji premiera marionetkowego rządu Vichy [czyt. wiszi] Philippe Pétaina [czyt. filip petą] i wydanego przez niego antyżydowskiego prawa pozbawiono wolności kilkadziesiąt tysięcy Żydów, zarówno ze strefy okupowanej Francji, jak i terenów podległych Vichy. Wywózki Żydów francuskich rozpoczęły się w marcu 1942 roku. Do kwietnia do Auschwitz-Birkenau wywieziono ich około 69 tys. W Belgii podobną rolę pełnił obóz w Mechelen. Spośród 66 tys. Żydów belgijskich zginęło 29 tys. Dużej części Żydów z Norwegii udało się zbiec do Szwecji. Liczba Żydów holenderskich w przededniu agresji III Rzeszy wynosiła ok. 150 tys. Około 112 tys. zostało wymordowanych w obozach w Auschwitz. i Sobiborze. Obozem 'przejściowym', gdzie gromadzono niderlandzkich Żydów

przed wysłaniem ich do obozów śmierci, był Westerbork. Historia holenderskich Żydów stała się znana dzięki wydanemu Dziennikowi Anne Frank. Książka powstała w oparciu o pamiętnik nastoletniej Żydówki, pisany przez nią podczas dwuletniego życia w ukryciu. Rodzina Anne wraz ze znajomymi po ich zadenuncjowaniu została wywieziona do obozu. Anne i jej siostra zmarły w Anne Frank niedługo przed wyzwoleniem.

((Anne Frank

dziennik 12 czerwca 1942 - 1 sierpnia 1944

Ku naszemu wielkiemu ubolewaniu i ku naszemu wielkiemu przerażeniu słyszeliśmy, że wśród wielu ludzi nagle zmienił się nastrój wobec nas, Żydów. Słyszeliśmy, że w kręgach, które wcześniej o tym nie myślały, rozwija się antysemityzm. Wszystkich nas ośmioro fakt ten dotknął głęboko. Przyczyna

tej nienawiści do Żydów jest zrozumiała, czasem nawet ludzka, ale niedobra. Chrześcijanie zarzucają Żydom, że wygadują się przed Niemcami, że zdradzają swoich pomocników, że wielu chrześcijan z winy Żydów spotyka straszny los i straszna kara.

To wszystko prawda. Ale, jak w wielu sprawach, muszą obejrzeć i odwrotną stronę medalu: czy chrześcijanie postępowaliby inaczej na naszym miejscu? Czy człowiek bez względu na to, czy Żyd, czy chrześcijanin potrafi milczeć wobec niemieckich środków? Wszyscy wiedzą, że jest to prawie niemożliwe, więc żąda się od Żydów niemożliwego?

(...) Szczerze mówiąc, nie mogę pojąć, że Holendrzy, ludzie z tego dobrego, szczerego i prawego narodu tak o nas sądzą, tak sądzą o najbardziej uciśnionym, najniešťczęśliwszym i najbardziej wzbudzającym współczucie z wszystkich narodów całego być może świata.

Mam tylko nadzieję, że ta nienawiść do Żydów będzie mieć charakter przejściowy (...)

(...)

Bywałam często przygnębiona, ale nigdy nie zrozpaczona, to ukrywanie się traktuję jak niebezpieczną przygodę, która jest

romantyczna i interesująca. Każdy niedostatek traktuję jak rozrywkę w moim dzienniku. Postanowiłam sobie stanowczo, że będę prowadzić inne życie niż pozostałe dziewczyny, a potem inne życie niż zwykle gospodynie domowe. To jest dobry początek tego co interesujące, i dlatego, tylko dlatego w najbardziej niebezpiecznych chwilach muszę się śmiać z zabawnych sytuacji.

Jestem młoda i posiadam jeszcze wiele ukrytych zalet, jestem młoda i silna i przeżywam tę wielką przygodę, siedzę jeszcze w środku niej i nie mogę przez cały dzień narzekać, dlatego że nie mogę się bawić! Dostałam bardzo dużo, szczęśliwą naturę, dużo wesołości i siły. Codziennie czuję, jak rośnie moje wnętrze, jak zbliża się wyzwolenie, jaka piękna jest przyroda, jacy dobrzy są ludzie w moim otoczeniu, jaka ciekawa i zabawna jest przygoda! Dlaczego miałabym być zrozpaczona?

Źródło: Anne Frank, dziennik 12 czerwca 1942-1 sierpnia 1944, Kraków 2003, s. 280-281.

Polecenie 11

Jakie emocje związane z postrzeganiem Żydów przez Holendrów odczuwała według Ciebie młoda autorka pamiętnika? Udziel odpowiedzi w oparciu o przytoczony fragment.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 12

Wyjaśnij, w jaki sposób dziewczynka radziła sobie z 'życiem w ukryciu'.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Ostatnim etapem Holokaustu była zagłada żydowskich obywateli państw, które były hitlerowskimi sojusznikami. Włosi ugięli się dopiero w końcowej fazie wojny, tak jak i Węgrzy. Oba państwa zostały wtedy objęte bezpośrednią kontrolą III Rzeszy. Jedynie Bułgaria sprzeciwiła się eksterminacji, ratując blisko 50 tysięcy osób (Niemcy wywieźli jednak 12 tys. z okupowanych przez Bułgarów terenów jugosłowiańskich).

Głównym miejscem zagłady Żydów, których przywożono z całej Europy, stał się od 1942 roku obóz w Auschwitz. Faktycznie był to kompleks obozowy składający się z Auschwitz I, Auschwitz-Birkenau i kilkudziesięciu podobozów. Auschwitz-Birkenau była to największa 'fabryka śmierci'. Zamordowano w niej 1,1 miliona ludności żydowskiej, oprócz Żydów polskich, także greckich (ponad 55 tys.), holenderskich (60 tys.), jugosłowiańskich (10 tys.), pochodzących z czeskiego getta w Teresinie (46 tys.), z Francji (69 tys.), Belgii (25 tys.).

Kolejnymi obozami, w których ginęli Żydzi, były:

- Treblinka (co najmniej 780 tys. przede wszystkim Żydów z getta warszawskiego),
- Bełżec (około 400- 450 tys. zamordowanych),
- Sobibór (około 170-180 tys., także Żydów niemieckich i holenderskich),
- Chełmno (zginęło w nim około 150 tys.),
- Majdanek (59 tys. ofiar).

Auschwitz II Birkenau (zdjęcie współczesne)

Źródło: Pimke, licencja: CC BY 2.5.

Obozy zagłady budowano na terenie Europy Środkowo-Wschodniej tam, gdzie ludność żydowska była najliczniejsza. Zdecydowały o tym przede wszystkim względy logistyczne.

Hitlerowskie obozy koncentracyjne w Europie

Źródło: Krystian Chariza i zespół, licencja: CC BY 3.0.

Żydów przywożono w wagonach towarowych. Panował w nich nieludzki ścisk. Ludzie nie otrzymywali jedzenia i picia. Podczas drogi śmiertelność była wysoka. Po przybyciu do obozu, na rampie Niemcy odbierali ofiarom cały dobytek i dokonywali selekcji. Silni i zdrowi Żydzi trafiali do obozu, pozostali – w tym starcy, dzieci i chorzy – kierowani byli do komór gazowych. Po śmierci specjalna grupa więźniów tzw. **Sonderkommando** [czyt.: zonderkomando] odbierała ofiarom wszystko to, co zdołały ukryć przed śmiercią (np. wybijano złote zęby), sortowała ubrania i kosztowności. Zwłoki paliła na stosach i w piecach krematoryjnych

Żydowskie kobiety aresztowane w Budapeszcie (20-22 października 1944 roku)

Źródło: a. nn., Bundesarchiv, licencja: CC BY-SA 3.0.

Węgierscy Żydzi po przyjeździe do Auschwitz – selekcja na rampie (maj 1944)

Źródło: a. nn., Bundesarchiv, Bild 183-N0827-318, licencja: CC BY-SA 3.0.

“ Fragment stenogramu z przesłuchania Samuela Rajzmana, więźnia obozu zagłady w Treblince, które w czasie procesu norymberskiego w 1946 roku prowadził pełnomocnik głównego oskarżyciela ZSRR - prokurator Lew Smirnow

Prokurator Smirnow: Proszę nam powiedzieć, jak długo żył człowiek od chwili przyjazdu do obozu w Treblince?

Rajzman: Cała czynność rozbierania się i przejścia do komór gazowych zabierała mężczyznom od 8-10 minut, a kobietom mniej więcej 15 min.. U kobiet trwało to 15 min, ponieważ musiano im ogolić włosy zanim przeszły do komór gazowych.

Prokurator Smirnow: Dlaczego obcinano im włosy?

Rajzman: Zgodnie z pomysłem władz, włosy te miały zostać użyte do produkcji materacy dla niemieckich kobiet.

[...] Prokurator Smirnow: A co się działo z tymi ludźmi później?

Rajzman: Tych ludzi prowadzono ulicą Himmelfahrt prosto do komór gazowych.

Prokurator Smirnow: Proszę nam teraz powiedzieć, jak zachowali się Niemcy, mordując swoje ofiary w Treblince?

Rajzman: Jeśli ma pan na myśli właściwe egzekucje, to każdy niemiecki strażnik miał własny przydział pracy. Zacytuję tylko jeden przykład. Mielśmy Scharfuehrera Menza, do którego należało pilnowanie tak zwanego 'Lazarettu' [...] Była to część placu, ogrodzona drewnianym parkiem. Spędzono tam wszystkie kobiety, starców, dzieci. Przy bramie lazaretu wisiała wielka flaga Czerwonego Krzyża. Menz, który specjalizował się w mordowaniu wszystkich ludzi sprowadzanych do tego lazaretu, nikomu innemu nie powierzyłby swojej pracy [...] Do tego budynku przyprowadzono z pociągu 10-letnią dziewczynkę z dwuletnią siostrą. Kiedy starsza dziewczynka zobaczyła, że Menz wyciąga rewolwer, aby zastrzelić jej siostrę, rzuciła się na niego z płaczem, pytając dlaczego chce to zrobić. Nie zabił małej, wrzucił ją żywcem do pieca, a potem zabił starszą. Przyprowadzili do tego budynku jakąś starszą kobietę z córką. Córka była w ostatnich dniach ciąży. Położono [...] ją na trawie i kilku Niemców przyszło przyglądać się jak rodzi. Przedstawienie trwało dwie godziny. Kiedy dziecko się urodziło, Menz zapytał jego matkę, czyją śmierć chciałaby zobaczyć najpierw. Babka błagała, żeby zabił ją. Ale oczywiście zrobił coś odwrotnego. Nowo narodzone dziecko zostało zamordowane pierwsze, potem jego matka a na końcu babka. [...]

Prokurator Smirnow: Proszę świadka proszę nam powiedzieć ile osób zabijano przeciętnie w obozie w ciągu dnia?

Rajzman: Sądzę, że przeciętnie zabijano w Treblince od dziesięciu do dwunastu tysięcy ludzi dziennie.

Źródło: Fragment stenogramu z przesłuchania Samuela Rajzmana, więźnia obozu zagłady w Treblince, które w czasie procesu norymberskiego w 1946 roku prowadził pełnomocnik głównego oskarżyciela ZSRR – prokurator Lew Smirnow, [w:] Norman Davies, Boże igrzysko, Kraków 1991, s. 573–574.

Żydzi na rampie w Birkenau. Selekcja dokonywana na rampie wyładowniczej. Zdjęcie wykonane przez jednego z esesmanów latem 1944 r. w czasie selekcji transportów Żydów węgierskich

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Polecenie 13

Odpowiedz, co to za miejsce? Co robią na nim Żydzi? Jakie kategorie osób można tam wyróżnić?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 3

Zaznacz prawidłową odpowiedź. Jakich informacji na temat traktowania ludności żydowskiej dostarczają tekst i ilustracja?

- ☐ Pokazano przeprowadzanie selekcji na rampie obozowej.
- ☐ Pokazano całkowity brak szacunku dla życia ludzkiego.
- ☐ Przedstawione zostało bestialstwo Niemców.
- ☐ Przedstawiono szczegółową relację z życia „kata” i „ofiary” w obozie.
- ☐ Podano informację, na podstawie relacji świadka, że w Treblince zabijano około 9 tys. ludzi dziennie.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nie mniej dramatyczne były losy więźniów pod koniec wojny. W miarę zbliżania się Armii Czerwonej, Niemcy starali się ukryć skalę zbrodni. Rozbierali baraki i burzyli [krematoria](#). W pośpiechu ewakuowali część więźniów, którzy podczas tzw. 'marszów śmierci' umierali z wyczerpania i to w przededniu zakończenia wojny.

Żydzi wobec swojego losu

Zamknięci w gettach, odcięci od świata zewnętrznego Żydzi czuli, że są pozbawieni jakiegokolwiek pomocy. Niemcy stosowali odpowiedzialność zbiorową, a wiele rad żydowskich było zmuszonych do współpracy z nimi. Stąd apatia u Żydów i zniechęcenie do stawiania oporu. Propaganda niemiecka skutecznie utrzymywała iluzję, że Żydzi wysiedlani są tylko do pracy, nie giną w obozach zagłady. Dlatego też wiele ofiar do końca żyło w przekonaniu, że zostaną ocalone. Trudno było też zwyczajnie wyobrazić sobie i uwierzyć w taką skalę zbrodni i okrucieństwa.

Nie wszyscy Żydzi pozostali bierni. W gettach zakładali organizacje bojowe. Próbowali nawiązywać kontakty z polskim podziemiem. Gromadzili broń i budowali kryjówki. W styczniu 1942 roku w Wilnie powstała Zjednoczona Organizacja Partyzancka. Dwa miesiące później w Warszawie powstał Blok Antyfaszystowski, a pod koniec lipca **Żydowska Organizacja Bojowa**. Jesienią 1942 roku w warszawskim getcie powstał **Żydowski Związek Wojskowy**. W połowie 1942 roku w Krakowie założono Organizację Bojową

Młodzieży Chalucowej, której najgłośniejszą akcją było wrzucenie granatów do niemieckiej kawiarni Cyganeria.

Powstanie w getcie warszawskim (19.04–16.05. 1943) należało do największych. Iskrą zapalną była decyzja o likwidacji getta i rozpoczęcia masowej wywózki i rozstrzeliwań. Powstaniem kierowały: Żydowska Organizacja Bojowa, której dowodził Mordechaj Anielewicz i Żydowski Związek Wojskowy, na którego czele stanął Paweł Frenkel. Wcześniej zgromadzono broń, zbudowano tunele i bunkry. Aby stłumić powstanie, Niemcy musieli wezwać posiłki. Anielewicz i kilkadziesiąt osób z jego najbliższego otoczenia zdecydowali się na samobójstwo. Likwidacji getta i zrównania go z ziemią dokonały oddziały dowodzone przez J. Stroopa [czyt.: sztropa]. Ostatnim symbolem śmierci getta była wysadzenie synagogi. Jednym z nielicznych bojowników żydowskich, któremu udało się opuścić getto był [Marek Edelman](#).

Ludność żydowska stawiała czynny opór zbrodniarzom także w obozach. 2 sierpnia 1943 doszło do buntu w Treblince. Więźniowie podpalili baraki i około dwustu z nich uciekło, ale tylko siedemdziesięcioro z nich przeżyło. Jesienią 1943 roku około trzystu osób uciekło z obozu w Sobiborze. Tylko niewielka część przeżyła. W październiku 1944 roku w Auschwitz członkowie Sonderkommando podpalili jedno z krematoriów. Za karę Niemcy rozstrzelali około 1/3 więźniów Sonderkomando.

Hymn partyzantów żydowskich zainspirowany Powstaniem w Getcie Warszawskim.

W oryginale hymn napisany był w języku jidysz.

“ Nie mów nigdy

Nie mów nigdy, że to twój ostatni krok,
Dni pogodne kryje w sobie ciemny mrok.
Jeszcze przyjdzie dzień stęskniony naszych snów,
I zadudni krok nasz – my jesteśmy znów.

Od ziem palmowych, aż po kraj gdzie wieczny śnieg,
Bólem naszym milionowym jęczy wiek.
Tam gdzie padły ślady umęczonej krwi,
Mocą naszą wstanie życie nowych dni.

Jutrzenka złota nam rozjaśni każdy dzień,
Przeszłość zniknie z wrogiem jak koszmarny sen.

A jeśli słońce zwalczy świt i złoty wschód,
Niech hasłem pieśń ta będzie aż po wszystek ród.

Krwią z naszych serc zroszony jest ten śpiew,
To nie jest pieśń ptaszyny pośród drzew.
Walcząc z wrogiem pośród padających wrót,
Z wiarą w jutro śpiewał słowa te nasz lud.

Więc, nie mów nigdy, że to twój ostatni krok,
Dni pogodne kryje w sobie ciemny mrok.
Jeszcze przyjdzie dzień stęskniony naszych snów,
I zadudni krok nasz – my jesteśmy znów.

Polecenie 14

Przeczytaj hymn i spróbuj go zinterpretować. Wykaż się empatią. Pomyśl, co czuli młodzi Żydzi organizujący powstanie w getcie.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Siłą wyciągani z bunkrów, fotografia pochodząca z "Raportu Stroopa"

Źródło: a. nn., United States Holocaust Memorial Museum, domena publiczna.

Polecenie 15

Niemieckiego żołnierza, który stoi z wycelowanym w chłopca karabinem, udało się zidentyfikować. Wprawdzie nastąpiło to dopiero w 1969 roku, ale mężczyzna poniósł karę za zbrodnie popełnione w czasie II wojny światowej. Jak sądzisz, czy można uznać za element 'sprawiedliwości dziejowej' fakt, że dokumentowane przez samych Niemców wydarzenia okazały się dowodami w ich procesach?

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Kres powstania w getcie warszawskim

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Polecenie 16

Podpisz zdjęcie. Niech Twój komentarz stanie się także próbą oddania emocji osoby, która współczuje bohaterskim powstańcom getta oraz jego mieszkańcom wywiezionym do obozów śmierci.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Ci, którym udało się uciec z gett, ale nie znaleźli schronienia w polskich domach, ukrywali się w lasach. Zakładali tam leśne obozy, takie jak na Lubelszczyźnie, Kielecczyźnie i w lasach radomskich. Niekiedy Żydzi żyli w symbiozie z partyzantami – wówczas zajmowali się szyciem, cerowaniem, naprawą broni i obuwia. Wstępowali też do Armii Ludowej albo zakładali własne oddziały partyzanckie.

Janusz Korczak

Janusz Korczak (Henryk Goldszmit), lekarz, pedagog, autor książek dla dzieci. Przyjaciele proponowali mu zorganizowanie ucieczki. Nie skorzystał z tej szansy. Nie chciał zostawić swoich małych podopiecznych i wraz z nimi 'poszedł na śmierć'. **Emanuel Ringelblum** tak opisał ostatnie chwile jego życia: "To nie był marsz do wagonów, to był zorganizowany protest przeciwko bandytyzmowi! W przeciwieństwie do stłoczonej masy, która szła na rzeź jak bydło, rozpoczął się marsz, jakiego nigdy dotąd nie było. Wszystkie dzieci ustawiono w czwórki, na czele Korczak z oczami zwróconymi ku górze trzymał swoje dzieci za rączki, prowadził pochód'.

Władysław Szpilman natomiast widział to tak: 'Chyba 5 sierpnia (...) przypadkowo stałem się świadkiem wymarszu Janusza Korczaka i jego sierot z getta (...). Spędził z nimi długie lata swojego życia i teraz, w ich ostatniej drodze, nie chciał ich zostawiać samych. Chciał im tę drogę ułatwić.

Wy tłumaczył sierotom, że mają powód do radości, bo jadą na wieś (...). Gdy spotkałem ich na Gęsiej, dzieci, idąc, śpiewały chórem, rozpromienione, mały muzyk im przygrywał, a Korczak niósł na rękach dwoje najmłodszych, także uśmiechniętych, i opowiadał im coś zabawnego'.

Janusz Korczak

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Symboliczny grób Korczaka na cmentarzu żydowskim

Źródło: Cezary Piwowarski, licencja: CC BY-SA 4.0.

Polecenie 17

Jakie elementy z opisów 'ostatniej drogi' odnajdujesz w rzeźbie znajdującej się na symbolicznym grobie Korczaka?

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Bilans

Polityka eksterminacji ludności żydowskiej stosowana przez III Rzeszę pochłonęła 5,9 mln ofiar żydowskich w całej Europie. 2,9 mln stanowili w tej liczbie polscy Żydzi. Holocaust przeżyło maksymalnie 420 tys. z czego ok. 300 tys. na terytorium ZSRS.

Szacunkowe dane dotyczące zamordowanych Żydów w poszczególnych krajach

Państwo	Ludność żydowska przed wojną	Minimalna liczba zamordowanych	Maksymalna liczba zamordowanych
Austria	185,000	50,000	50,000

Państwo	Ludność żydowska przed wojną	Minimalna liczba zamordowanych	Maksymalna liczba zamordowanych
Belgia	65,700	28,900	28,900
Bułgaria	50,000	brak	brak
Czechy i Morawy	118,310	78,150	78,150
Dania	7,800	60	60
Estonia	4,500	1,500	2,000
Finlandia	2,000	7	7
Francja	350,000	77,320	77,320
Grecja	77,380	60,000	67,000
Holandia	140,000	100,000	100,000
Jugosławia	78,000	56,200	63,300
Litwa	168,000	140,000	143,000
Luksemburg	3,500	1,950	1,950
Łotwa	91,500	70,000	71,500
Niemcy	566,000	134,500	141,500
Norwegia	1,700	762	762
Polska	3,300,000	2,900,000	3,000,000
Rumunia	609,000	271,000	287,000
Słowacja	88,950	68,000	71,000
Węgry	825,000	550,000	569,000
Włochy	44,500	7,680	7,680
Związek Sowiecki	3,020,000	1,000,000	1,000,000
Ogółem	9,796,840	5,596,029	5,860,129
w zaokrągleniu	9,797,000	5,596,000	5,860,000

Polecenie 18

Przeanalizuj dane z tabeli. Podaj trzy kraje, w których przeżyło najwięcej Żydów (w porównaniu do danych przedwojennych). Postaraj się odszukać informacje, z czego to wynikało.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 19

Wskaż trzy kraje, gdzie straty ludzkie były największe. Dokonaj podobnej analizy, jak w przypadku pierwszego pytania.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Postawy wobec Zagłady

Za ukrywanie Żydów na ziemiach polskich, w Serbii, na Ukrainie (Podole) wyrokiem była kara śmierci. Pomimo tego wielu Żydów ocalało dzięki pomocy osób prywatnych. To one, mając świadomość zagrożenia własnego życia, robiły wszystko, aby zapewnić prześladowanym schronienie. W pomoc zaangażowały się także organizacje. Pomagały załatwić fałszywe dokumenty, ułatwiały wyjazd do krajów neutralnych, organizowały pomoc finansową.

We wrześniu 1942 roku powstał Społeczny Tymczasowy Komitet Pomocy Żydom, przekształcony wkrótce w podległą Delegaturze **Radę Pomocy Żydom 'Żegota'**. Jego działaczami byli m.in. Władysław Bartoszewski i Zofia Kossak-Szczucka.

Powstanie Rady Pomocy Żydom

((W czasie okupacji wiele osób ukrywało i utrzymywało swych przedwojennych znajomych i zaprzyjaźnionych Żydów pomimo

grożącej za to kary śmierci (...) Mama (Zofia Kossak-Szczucka) i znajoma jej, Wanda Filipowicz – Krahelska, zdecydowały zawiązać organizację, by wesprzeć i rozszerzyć te prywatne akcje humanitarne. Należy zauważyć, że obie założycielki miały radykalnie odwrotne przekonania: jedna była gorącą katoliczką, druga zaś równie gorącą socjalistką (...) Otrzymawszy poparcie Delegatury na Kraj, zebrały grupę osób, Polaków i Żydów, wszelkich przekonań politycznych i kwalifikacji zawodowych. Wszystkie te osoby podzielały głębokie przekonanie, że nie wolno być obojętnym i biernym wobec tylu tragicznych sytuacji.

Ćwiczenie 4

Zaznacz właściwą odpowiedź na podstawie tekstu "Powstanie Rady Pomocy Żydom".

- ☐ Pomoc Żydom w okresie okupacji była prywatna inicjatywą, która czasami przyjmowała też formy instytucjonalne.
- ☐ Pomoc Żydom w okresie okupacji była tylko pomocą niesioną przez osoby prywatne.
- ☐ Pomoc Żydom w okresie okupacji miała formę tylko instytucjonalną.

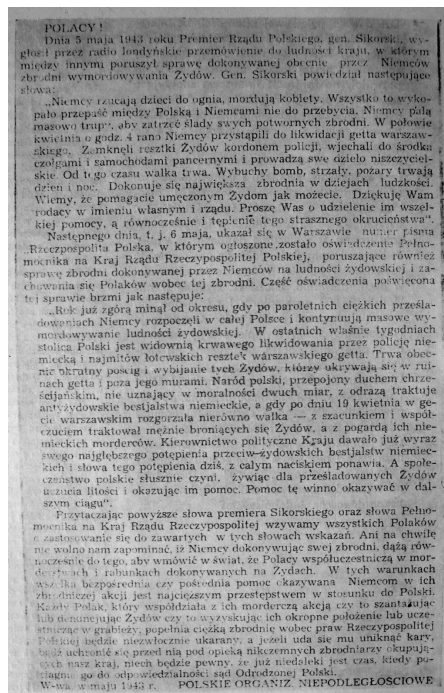
Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Wskaż czynnik, który łączy wszystkie osoby niosące pomoc Żydom.

- ☐ przekonanie, że tak należy czynić
- ☐ poglądy polityczne
- ☐ przekonania religijne

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ulotka rządu emigracyjnego do Polaków w czasie II wojny

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj powyższy tekst - Ulotka rządu emigracyjnego. Rada Pomocy Żydom „Żegota”, 1943 - i zaznacz, w jakim celu została wydana ulotka.

- ☐ wydano ją w celach informacyjnych
- ☐ stanowiła apel do ludności polskiej, aby udzielała pomocy Żydom
- ☐ wydano ją w celach propagandowych

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 7

Wskaż, o jakim wydarzeniu z okresu II wojny wspomina tekst ulotki rządu emigracyjnego. Rada Pomocy Żydom „Żegota”, 1943 r.

- ☐ powstania warszawskim
- ☐ powołaniu rządu emigracyjnego
- ☐ powstaniu w getcie warszawskim

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Pomimo że Kościół Katolicki nie zajął oficjalnego stanowiska w sprawie eksterminacji żydowskiej, wielu księży i zakonników pomagało Żydom. Organizowali fałszywe metryki pozwalające ukryć ich pochodzenie, a w sierocińcach i ochronkach katolickich dzieci żydowskie znajdowały schronienie. Izraelski Instytut Pamięci Narodowej Yad Vashem [czyt. jad wa-szem] w Jerozolimie, przyznający osobom zasłużonym w ratowaniu ludności żydowskiej tytuł 'Sprawiedliwy wśród narodów świata', docenił kilka tysięcy Polaków. Stanowią oni najliczniejszą grupę narodową wyróżnioną tym medalem.

Medal Sprawiedliwej wśród Narodów Świata przyznany pośmiertnie Marcie Bocheńskiej. Senat RP 17 kwietnia 2012 r.

Źródło: Michał Józefaciuk, licencja: CC BY-SA 3.0.

Wśród osób wyróżnionych jest [Irena Sendlerowa](#), członek 'Żegoty'. Przyczyniła się ona do uratowania ponad 2500 dzieci żydowskich, wydostając je z warszawskiego getta i umieszczając w polskich rodzinach. W gronie Sprawiedliwych znalazł się też Henryk Sławik. Po klęsce wrześniowej dotarł na Węgry i tam stanął na czele Komitetu Obywatelskiego ds. Opieki nad Uchodźcami Polskimi. Starał się pomagać internowanym wojskowym i cywilom. Udzielał im wsparcia finansowego i załatwiał dokumenty umożliwiające wyjazd na Zachód. Wśród osób, którym pomógł wyjechać, było wielu Żydów. Ratował także dzieci żydowskie. Ukrywał je w sierocińcu pod Budapesztem, w którym oficjalnie przebywały sieroty polskie. W sumie ocalił około 5000 Żydów. Jan Żabiński, przedwojenny dyrektor ZOO, wykorzystywał opustoszałe pomieszczenia ogrodu do przechowywania ukrywających się Żydów z warszawskiego getta, którym pomagał w ucieczce.

Również przedstawiciele innych narodów angażowali się w pomoc Żydom. Za sprawą filmu Stevena Spielberga jedną z najbardziej znanych postaci jest [Oskar Schindle \(1908-1974\)](#) [czyt. szindler], niemiecki przedsiębiorca, członek NSDAP. W swojej fabryce zatrudniał Żydów, przekonując służby SS, że są niezbędni do pracy. Dzięki temu uratował od śmierci ponad 1000 osób. Szwedzki dyplomata Raoul Wallenberg [czyt.: raul łolenberg] ocalił przed deportacją około 100 tys. węgierskich Żydów. Japoński konsul na Litwie Chiune Sugihara [czyt.: kajun sudżihara], wbrew nakazom swojego rządu, udzielił tysięcy wiz tranzytowych Żydom i tym samym ułatwił im emigrację do innych krajów.

Pomoc Żydom była tylko jedną z wielu postaw. Dominująca była bierność. Wynikała ona ze strachu. Donoszono też na Żydów. Wskazywano miejsca ich pobytu ze zwykłej niechęci. Powszechna była też chęć zysku. Tzw. szmalcownicy wymuszali okup na ukrywających się Żydach pod groźbą ich [zadenuncjowania](#) na policji.

“Wspomnienie Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/P14CZZ8XL>

Wspomnienie Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nagranie „Wspomnienie Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie”.

“Nagranie: 'Wspomnienie Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie'

Nas zagnali do brudnych nędznych lochów. Pozbawiono nas mebli, urządzeń. Nam nie wolno mieć biżuterii ani futer ani dywanów.

Usunięto nas z naszych przedsiębiorstw, warsztatów i stanowisk. A co najstraszniejsze zamordowano naszych najdroższych, nasze żony, dzieci, matki, ojców [...] Nie wolno nam nawet na ulicę wychodzić [...] Na ulicach odbywało się formalne polowanie na Żydów. Z jakąś szaleńczą pasją uwijały się po ulicach różne typy w poszukiwaniu ludzi o wyglądzie semickim. Gestapo płaciło premie [...] w postaci znalezionych u Żydów kosztowności i pieniędzy i tłuszcza hulała. Niektórzy granatowi policjanci też gorliwie pracowali zaglądając przechodniom w oczy i legitymując [...]. Grożono karą śmierci za ukrywanie Żydów, przy czym wszyscy lokatorzy domu byli zbiorowo odpowiedzialni, Jeśli ktoś zatem miał dobre chęci i chciał przyjąć Żyda musiał to robić w wielkiej tajemnicy przed współlokatorami domu, przez których był kontrolowany.

Źródło: Wspomnienie Stanisława Sznapmana o życiu Żydów warszawskich po aryjskiej stronie, [w:] , Historia 1789-1990. Wybór tekstów źródłowych dla szkół średnich, oprac. J. Eisler, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1995.

“ **Fragment 'Dziennika' Leona Guza o obojętności wielu Polaków wobec losu Żydów**

Muszę powiedzieć, że rzadko spotyka się takich ludzi, którzy bezinteresownie spieszyli z pomocą podczas tych tragicznych dni. Przeważnie, niestety, większość Polaków przyjmowała obojętną postawę wobec naszej tragedii. Często na tego rodzaju stanowisko wpływał strach i terror okupanta oraz groźba wysokich kar za udzielanie pomocy Żydom. Nie brakowało jednak szui, ludzi pozbawionych sumienia, którzy ostentacyjnie wyrażali aprobatę postępowaniu hitlerowców. Byli i tacy, którzy czynnie wspomagali Niemców, wydając im ukrywających się Żydów. Rozumiem, że można mieć zastrzeżenia do Żydów, można ich nie lubić, można być antysemitą, ale na miłość boską nie można pochwalać ludobójstwa i do tego jeszcze dokładać swoją rękę. Tego rodzaju postawa jest tym tragiczniejsza, że ma miejsce w momencie, gdy cały naród jest zagrożony w swoim istnieniu, gdy naziści niszczą, grabią miliony obywateli, niezależnie od tego czy jest się Żydem czy Polakiem. Piszę te słowa z żalem i goryczą, ponieważ osobiście zetknąłem się wielokrotnie z bezinteresowną pomocą od wielu Polaków, i to

w takich okolicznościach, że zagrażało to ich życiu. Jednakże o pewnych rzeczach trudno zapomnieć i milczeć. Rzucają one cień na wzajemne stosunki Żydów i Polaków. Oby przyszłość (nie wiadomo jaka) przyniosła zwrot w tych wzajemnych stosunkach.

Źródło: Telegram przekazany, 8 sierpnia 1942 roku przez Gerharda Riegnera , skierowany do Stephena Waisa prezesa Światowego Kongresu Żydów w Waszyngtonie (a prywatnie przyjaciela prezydenta Franklina Roosevelta), [w:] R. Szuchta, P. Trojański, Zrozumieć Holokaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów, Warszawa 2012, s. 253.

Polecenie 20

Odpowiedź, o jakich postawach w stosunku do Żydów opowiada Sznajman i L. Guz.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 21

Odpowiedź, na ile można zrozumieć tych, którzy nie podejmowali żadnych działań: nie angażowali się w pomoc, ale także nie denuncjowali.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 22

Wyjaśnij, co można powiedzieć o nadziei L. Guza, wyrażonej w ostatnim zdaniu, w perspektywie ponad 75-letniej powojennej historii.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Niemcy zawsze mogli liczyć w polityce eksterminacji na pomoc podległych sobie urzędników, policjantów i uległych kolaborantów. W Zagładzie brały czynny udział współpracujące z Niemcami formacje białoruskie, litewskie, łotewskie, estońskie, ukraińskie. Ukraińcy tworzyli także załogi obozów koncentracyjnych i ośrodków zagłady, uczestniczyli w likwidacji gett.

Władze państw satelickich i okupowanych wykazywały różny poziom zaangażowania w sprawę żydowską. Chorwacja i Słowacja same angażowały się w proces ludobójstwa bez udziału Niemców. Władze Bułgarii stawiały opór i ratowały Żydów. Węgry, dopóki nie zostały ostatecznie podporządkowane Hitlerowi, odmawiały przeprowadzenia deportacji. Kolaboracyjny gabinet francuski chętnie brał udział w deportacjach Żydów obcokrajowców. W Danii Żydzi mieli być deportowani w nocy z 1 na 2 listopada 1943 roku, ale dzięki wydatnej pomocy króla i duńskich rybaków udało się ich przetransportować do neutralnej Szwecji. W Amsterdamie doszło do strajku przeciwko represjom antyżydowskim, ale zasadniczo 'legalistyczne' nastawienie społeczeństwa holenderskiego nie sprzyjało ukrywaniu Żydów, a ich denuncjowanie nie należało do rzadkości. Belgowie ukryli stosunkowo dużą liczbę Żydów. Duża zasługa była w tym katolickiego kleru. Natomiast policjanci belgijscy z Antwerpii wysługiwali się oprawcom.

Państwa alianckie a Holokaust

Stosunek państw alianckich do polityki eksterminacji ludności żydowskiej budzi kontrowersje. Historycy zastanawiają się, czy rzeczywiście wolny świat nie mógł zareagować wcześniej na tragedię narodu żydowskiego i podjąć działania, które zmniejszyłyby jego skalę. Pierwsze informacje o morderstwach Żydów dokonywanych na Wschodzie przez oddziały specjalne niemieckiej policji i Wehrmachtu, Brytyjczycy posiadali już latem 1941 roku. Zdobyli je dzięki prowadzonym nasłuchom radiogramów grup operacyjnych. Kolejne docierały na Zachód dzięki m.in. przekazom Gerharda Riegnera (kierownika biura przedstawicielstwa Światowego Kongresu Żydów w Genewie).

**“ Telegram przekazany, 8 sierpnia 1942 roku przez
Gerharda Riegnera, skierowany do Stephena Waisa
prezesa Światowego Kongresu Żydów
w Waszyngtonie (a prywatnie przyjaciela prezydenta
Franklina Roosevelta)**

Otrzymaliśmy alarmujący raport, że Kwatera Główna Fueerera omawia i rozważa plan, według, którego wszyscy Żydzi w krajach

okupowanych i rządzonych przez Niemcy, w liczbie 3,4-4 milionów będą po deportacji i koncentracji na Wschodzie eksterminowani za jednym zamachem, tak aby raz na zawsze rozwiązać kwestię żydowską w Europie [stop] Akcja, o której mowa planowana jest na jesień, metody dyskutowane, włączając kwas pruski [stop]. Przekazujemy informacje z konieczną rezerwą, bo ich ścisłość nie może być potwierdzona [stop] Informator stwierdza bliskie powiązanie z najwyższymi władzami niemieckimi, a jego raport, ogólnie mówiąc jest wiarygodny.

Źródło: Telegram przekazany, 8 sierpnia 1942 roku przez Gerharda Riegnera, skierowany do Stephena Waisa prezesa Światowego Kongresu Żydów w Waszyngtonie (a prywatnie przyjaciela prezydenta Franklina Roosevelta), [w:] R. Szuchta, P. Trojański, Zrozumieć Holokaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów, Warszawa 2012, s. 253.

Informacje o zbrodniach niemieckich potwierdzały także watykańskie służby wywiadowcze, miały je również szwedzkie władze. Nie miały udziału w przekazywaniu na Zachód informacji o sytuacji ludności żydowskiej na okupowanych ziemiach polskich miał rząd polski w Londynie. Do niego natomiast ta wiedza docierała m.in. dzięki kurierowi polskiego państwa podziemnego [Janowi Karowskiemu](#). Podczas swojej drugiej misji, jesienią 1942 roku przekazał on raport z informacjami o Zagładzie Żydów na ziemiach polskich. Podstawą raportu były informacje zdobyte od członków podziemnych organizacji żydowskich i jego własne obserwacje. Karowski dwukrotnie przedostawał się na teren getta warszawskiego. Dotarł też do obozu w Izbicy Lubelskiej, gdzie był świadkiem przygotowania transportu Żydów do obozu zagłady w Bełżcu.

“ Problem zagłady Żydów polskich, możliwości ich ratunku oraz milczenia i odpowiedzialności aliantów za dokonywane ludobójstwo w ocenie żydowskich działaczy politycznych z getta (w osobie Leona Feinera członka Bund-u) przekazane Janowi Karowskiemu

Chcemy by Pan powiedział polskiemu rządowi, rządowi i czołowym przywódcom alianckim, że jesteśmy bezsilni wobec niemieckich zbrodniarzy. Nie możemy się sami obronić ani też nikt w Polsce nie jest w stanie nas obronić. Polskie władze podziemne mogą uratować niektórych z nas ale nie mogą uratować mas. Niemcy nie starają się nas ujarzmić tak jak inne narody. My jesteśmy systematycznie mordowani [...] cały nasz naród będzie zniszczony. Być może uda się

uratować nielicznych, ale 3 miliony Polskich Żydów są skazane na zagładę. Nie ma takiej siły w Polsce, która mogłaby temu zapobiec i nie może temu zapobiec ani polskie ani żydowskie podziemie. Niech Pan odpowiedzialność za to złoży na barki aliantów. Niech żaden z przywódców Narodów Zjednoczonych nie będzie w stanie powiedzieć, że nie wiedział, iż jesteśmy w Polsce mordowani i że tylko z zewnątrz można nam przyjść z pomocą.

Źródło: *Problem zagłady Żydów polskich, możliwości ich ratunku oraz milczenia i odpowiedzialności aliantów za dokonywane ludobójstwo w ocenie żydowskich działaczy politycznych z getta (w osobie Leona Feinera członka Bund-u) przekazane Janowi Karskiemu, [w:] S. Karboński, Polskie państwo podziemne, Przewodnik po podziemiu z lat 1939-1945, Bydgoszcz.*

Ćwiczenie 8

Wskaż odpowiedź, którą miał przekazać aliantom J. Karski na temat polityki Niemców wobec ludności żydowskiej na okupowanych terenach polskich.

☐ przedstawić problem żydowskiego podziemia

☐ podać dane liczbowe dotyczące strat

☐ poinformować o polityce eksterminacji

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 9

Wskaż odpowiedź, w której określono jakiej reakcji ze strony aliantów spodziewali się autorzy przekazu.

☐ współdziałania z polskim podziemiem

☐ udzielenia pomocy narodowi żydowskiemu

☐ nie spodziewali się żadnej reakcji

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wielka Brytania i Stany Zjednoczone nie podjęły żadnych znaczących kroków. Nie uwzględniły sugestii wysuwanych przez społeczność żydowską o możliwości organizowania nalotów dywanowych na miasta niemieckie czy bombardowania torów kolejowych prowadzących do obozów zagłady. Pod koniec 1942 roku alianci wystosowali deklarację, w której potępiali niemiecką 'politykę eksterminacji z zimną krwią' oraz zapowiedzieli ukaranie zbrodniarzy po wojnie. Jednocześnie państwa alianckie uznały, że jedynym ratunkiem dla ofiar jest zwycięstwo nad III Rzeszą.

Polecenie 23

Oceń jakie były szanse powodzenia misji Karskiego na podstawie tekstu źródłowego i autorskiego.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Zamiast podsumowania

Mural ze słowami M. Edelmana

Źródło: Spacejam2, licencja: CC BY 3.0.

Marek Edelman (26 kwietnia 2005 r.)

Źródło: Mariusz Kubik, licencja: CC BY-SA 3.0.

Tekst M. Edelman na muralu:

« Najważniejsze jest życie, a jak jest życie, to najważniejsza jest wolność.
Ale potem oddaje się życie za wolność i wtedy nie wiadomo, co jest
najważniejsze

Polecenie 24

Postaraj się dokonać interpretacji słów M. Edelmana, pamiętając o jego udziale w powstaniu w getcie, jak i życiu w powojennej Polsce (odnajdź informacje biograficzne w różnych źródłach wiedzy, które pomogą Ci w wykonaniu zadania). Napisz odpowiedź.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Pomnik Bohaterów Getta na warszawskim Muranowie

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Polecenie 25

Napisz, jaką symbolikę zastosowano przy tworzeniu pomnika? Postaraj się zinterpretować przekaz.

Ćwiczenie 10

Zaznacz prawdziwe zdanie.

- ☐ Koniec wojny przyniósł hitlerowska decyzję „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”.
- ☐ Politykę eksterminacji prowadzili Niemcy wobec wszystkich podbitych narodów.
- ☐ Hitlerowski rasizm skierowany był głównie przeciw Żydom i Romom.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Holokaust - polskie uwarunkowania nauczania o zagładzie Żydów

Znajomość pełnej faktografii Holocaustu nie jest głęboka. W masowej świadomości żyją jakieś strzępy wydarzeń. Dlatego gdy mowa jest o zagładzie Żydów, często dochodzi do sporów nie tylko o interpretację faktów, ale i o nie same. [...] Na faktograficznej bazie tragedii Żydów formułowane są różnego rodzaju opinie, będące niekiedy emocjonalnym manifestem politycznym różnych środowisk niż historycznym sądem. Bierze się, to stąd, że za zagładę Żydów w czasie wojny próbuje się uczynić współodpowiedzialnymi także Polaków. Dlatego też często płaszczyznę poznawczą Holocaustu rozszerza się o występujące w Polsce przedwojennej antyżydowskie nastroje oraz o zjawisko tzw. szmalcownictwa. Jest to metodologicznie nieuprawnione i dla obrazu Polaków w czasie okupacji krzywdzące. Za tworzenie takiego poglądu należy w równym stopniu obwiniać zarówno współczesne środowiska liberalne z Zachodu, jak i historiografię PRL-u. Na edukacji historycznej ciąży obowiązek popularyzowania obowiązku Holocaustu, w którym nie zabraknie także przykładów ofiarności i poświęcenia ze strony polskiego społeczeństwa. Młodzież musi wiedzieć, że Polacy pomagali Żydom, jak mogli, np. z narażeniem życia dostarczali żywność do warszawskiego getta. Ukrywali i przygotowywali fałszywe dokumenty dla tych, spośród nich, którym udało się przejść na aryjską stronę. [...] trzeba [...] jasno uświadomić, że traktowanie przez Niemców Polaków jako podludzi było jednym z powodów, dla którego Niemcy dokonali ludobójstwa Żydów na polskiej ziemi. Nieuprawnione więc są opinie podobne tym, które w swoich esejach wygłosił Jan Tomasz Gross, stwierdzając, że w czasie wojny Żydom na ziemiach polskich pod okupacją niemiecką groziło wszechobecne niebezpieczeństwo ze strony Polaków. Jest to zupełne odwrócenie faktów historycznych

i uczynienie z ofiar, jakimi byli także Polacy, sprawców tej okrutnej zbrodni.

Źródło: J. Brynkus, *Holokaust – polskie uwarunkowania nauczania o zagładzie Żydów*, [w:] *Holokaust. Lekcja historii. Zagłada Żydów w edukacji szkolnej*, red. J. Chrobaczyński, P. Trojański, Kraków 2004, s. 124–125.

Polecenie 26

Po lekturze tekstu i w oparciu o wiedzę pozaźródłową, odpowiedz, dlaczego problematyka Holokaustu, zwłaszcza dla Polaków, jest kontrowersyjna i skomplikowana. Podaj przykłady wydarzeń świadczących o tym, że jest to temat wzbudzający ogromne emocje.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 11

Zaznacz prawidłową definicję słowa „szmalcownictwo”.

☐

więzienie i przetrzymywanie Żydów, przy czym za uwolnienie domagano się ogromnego okupu

☐

proceder występujący w czasie hitlerowskiej okupacji Polski, polegający na wymuszaniu okupu od ukrywających się Żydów pod groźbą zadenuncjowania ich, lub donoszenia na nich za pieniądze do władz okupacyjnych

☐

zabijanie przedstawicieli ludności żydowskiej przez niektóre organizacje zbrojne polskiego podziemia

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 27

Przytocz wymienione w tekście przykłady pomocy udzielanej Żydom przez Polaków.

Źródło: Leametic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 28

Oprócz Żydów, ofiarami polityki ludobójstwa byli także Romowie i Sinti. Postaraj się odnaleźć informacje, ilu zginęło ich podczas II wojny światowej.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 29

Na podstawie informacji z bieżącej lekcji opisz, czym był Holokaust.

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Lektury uzupełniające warte polecenia:

1. Szuchta R., Trojański P., *Zrozumieć Holokaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów*, Warszawa 2012, ISBN 978-83-62360-41-3.
2. *Pamięć. Historia Żydów polskich przed, w czasie i po Zagładzie*, pod red. F. Tycha, Warszawa 2004, ISBN 8390101637.